

Congresverslag

“Leven als transgender in België: de sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht”

Griet De Cuypere

Op 20 november 2009, uitgerekend op de dag van “Transgender Day of Remembrance”, werd te Brussel een seminarie gehouden onder de titel “Leven als transgender in België: de sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht”. Tijdens dit seminarie werden de resultaten voorgesteld van een webenquête verricht onder transgender personen in België betreffende hun sociale en juridische situatie. Dit onderzoek werd gerealiseerd door het Steunpunt Gelijkekansenbeleid in samenwerking met Cap-sciences Humaines VZW- UCL, daartoe uitgenodigd door het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen. De bedoeling van dit onderzoek was, de discriminaties en ongelijkheden, zowel in de wetgeving als in beleid en praktijk, in kaart te brengen, en deze gericht te bestrijden door een aantal voorstellen voor overheidsbeleid te formuleren.

Niet alleen veel transgender personen zelf, ook hulpverleners en beleids mensen namen deel aan het seminarie.

Na een inleidend woord door de heer Michel Pasteel, directeur van het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, werd onmiddellijk overgegaan tot de hoofdmoot van het seminarie: de resultaten van het onderzoek. Deze werden voorgesteld door de heer Joz Motmans, projectleider. Ik geef hier een korte beschrijving van de meest in het oog springende resultaten.

Webenquête

Tussen 1993 en 2008 registreerde het Belgisch Rijksregister 442 geslachtsaanpassingen, met een piek in 2008. Deze piek is waarschijnlijk het gevolg geweest van een gewijzigde procedure in het jaar hieraan voorafgaand: een geslachtverandering is sinds de inwerkingtreding van de wet van 10 mei 2007 alleen maar een administratieve aangelegenheid geworden, dit in tegenstelling tot voorheen (Senaeve & Uytterhoeven, 2008).

De webenquête, met als doelgroep personen die gender-variant zijn, aan travestie doen, transgender of transseksueel zijn, werd ingevuld door 310 respondenten, waarvan 244 in België woonden of de Belgische nationaliteit hadden: 144 Nederlandstalige en 100 Franstalige personen, 72 % hadden een mannelijk, 27 % een vrouwelijk geboortegeslacht. De 64 overige respondenten, afkomstig uit Nederland en Frankrijk, werden niet geselecteerd voor de analyse aangezien ze geen deel uitmaakten van de focus van het onderzoek.

Het overgrote deel van de als vrouw geboren respondenten was ongehuwd, een significant verschil met de als man geboren respondenten (slechts 33 %). De socio-demografische bevraging toonde aan dat 24,3% van de respondenten een universitair diploma hadden en dat ze gemiddeld hoger opgeleid waren dan de gemiddelde Belg. Daarentegen was 15,6% werkloos, een hoog cijfer in vergelijking met de Belgische populatie! (zie tabel 1). Een belangrijke bevinding, om mee te nemen naar beleid toe, was dat ongeveer de helft van de respondenten een sterke kinderwens had.

In de onderzoeksgroep werd ook naar de genderidentiteit gepeild: 2/3 van de respondenten kon als transseksueel worden geduid. Ongeveer 1/3 van de respondenten gaf aan zich op psychisch vlak niet thuis te voelen in de tweedeling man of vrouw (tabel 2). De mannelijke en vrouwelijke travestieten bleken in deze survey sterk ondervertegenwoordigd.

De helft leefde nooit of zelden volgens haar/zijn genderidentiteit, waarbij familie (vnl. partner en kinderen) en werk de grootste obstakels waren. Ongeacht het feit of respondenten al dan niet in de verkozen genderidentiteit leefden, kwam suïcidaliteit vaak voor. 22% van de ondervraagden ondernam ooit een zelfmoordpoging, meestal voor hun

Tabel 1: Socio-demografische variabelen: opleiding en tewerkstelling

<i>Hoogst behaald opleidingsniveau</i>	Aantal	Percentage
- Lager onderwijs	8	3,3%
- Lager secundair onderwijs	45	18,5%
- Hoger secundair onderwijs	67	27,6%
- Hoger niet-universitair onderwijs	64	26,3%
- Universitair onderwijs	59	24,3%
<i>Tewerkstelling</i>		
- Werknemer	125	51%
- Zelfstandige (helper van zelfstandige)	22	9%
- Werkloos	38	15,6%
- Student	27	11,1%
- (Brug)pensioen	15	6,1%
- Ziek of arbeidsongeschikt	14	5,7%

Tabel 2: Identiteitstypes

Identiteitstypes	Aantal	Percentage
Transvrouwen (man-naar-vrouw transseksuelen)	119	50,4%
Transmannen (vrouw-naar-man transseksuelen)	40	16,9%
Transgenderisten (met mannelijk geboortegeslacht)	48	20,3%
Transgenderisten (met vrouwelijk geboortegeslacht)	20	8,5%
Travestieten (met mannelijk geboortegeslacht)	6	2,5%
Travestieten (met vrouwelijk geboortegeslacht)	3	1,3%
Totaal	236	100%
Missing	8	

Tabel 3: Gevolgen van de reacties op al dan niet leven in gewenste genderidentiteit

	Leven in gewenste genderidentiteit	
	Nooit of soms	(Bijna) altijd
Minder zelfvertrouwen	51,7%	48,3%
Depressieve gevoelens	49,4%	50,6%
Onverschilliger	58,3%	41,7%
Meer gesloten	64,1%	35,9%
Kwetsbaarder	52,2%	47,8%
Meer zelfvertrouwen	35,4%	64,6%
Gelukkiger	29,1%	70,9%
Meer levenslust gekregen	25,6%	74,4%
Meer open naar anderen	33,7%	66,3%

transitie. De respondenten die (bijna) altijd in de verkozen genderidentiteit leefden, waren wel minder gesloten, hadden meer zelfvertrouwen, waren gelukkiger, kregen meer levenslust en waren meer open naar anderen, in vergelijking met de respondenten die slechts af en toe in de verkozen genderidentiteit leefden. Voor minder zelfvertrouwen, depressieve gevoelens en kwetsbaarheid werden geen verschillen gevonden (tabel 3).

Twee derde van de respondenten vond contact met een zelfhulpgroep zeer belangrijk. 60% van de onderzoeksgroep had professionele hulp gezocht, 20% wou geen hulp, de andere 20% had ofwel schrik om hulp te vragen, wist niet waar ze hulp kon krijgen, had het financieel te moeilijk of was het niet eens met de behandelingswijze.

Qua ervaringen en reacties van de omgeving, vielen de reacties van zowel familieleden als vrienden best wel mee. Toch meldden de respondenten dat in 15% van de gevallen het tot een volledige breuk kwam met vrienden.

Op het werk hadden transgender personen overwegend positieve ervaringen. Als er negatieve reacties kwamen, waren die meestal afkomstig van collega's en minder van leidinggevenden.

Er werd ook gepeild bij de respondenten of er een gelijke kansen- of diversiteitsbeleid aanwezig was op de werkvloer. In 38% van de gevallen was dit zo, maar met weinig aandacht voor de transthematiek. Uit de peiling werd duidelijk dat "trans" in dit kader een vaak vergeten categorie is, ofwel dat men er zich niet bewust van is dat het gelijke kansen beleid op basis van geslacht ook geldt voor transgender personen.

Ongeveer de helft van de ondervraagden was ervan op de hoogte dat er sinds 2007 een wet bestaat ter bescherming tegen discriminatie tussen vrouwen en mannen die ook transgender personen beschermt. 17,3% van de 220

respondenten had ooit een klacht ingediend tegen een discriminerende handeling (geweld, ontslag, niet verlenen van diensten...) Deze 38 personen wendden zich meestal tot politie, maar ook tot vakbond, het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen en het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding. Via de enquête kon men echter geen inzicht krijgen of deze klachten al dan niet ten gronde werden behandeld.

Tot zover de weergave van de resultaten, geen sine cure om dit in een kort tijdsbestek duidelijk weer te geven. Hoewel Joz Motmans en zijn werkgroep in hun publicatie, te vinden op www.igvm.belgium.be via de website van het Instituut, duidelijke conclusies hebben geformuleerd en ook beleidslijnen voor de overheid hebben uitgetekend, heeft hij hier in zijn voordracht weinig bij stilgestaan. Hij heeft er voor gekozen het denkwerk over te laten aan de verschillende discussiegroepen in de namiddag om daarna de resultaten van de workshops in het plenaire debat te gooien.

In de ochtend was er nog de voordracht van de heer Stephen Whittle, Professor of Equalities Law verbonden aan de Manchester Metropolitan University, Vice-Voorzitter van Press for Change en ook Past-president van WPATH (World Professional Association for Transgender Health). Hij schetste het Europese en historische kader waarin de bevindingen geïnterpreteerd moesten worden.

Workshops

In de namiddag was het de beurt aan de verschillende workshops. Aangezien door de webenquête drie probleemgebieden werden gedetecteerd, kregen deze gebieden de volle aandacht in de namiddagssessies: arbeidsmarkt, gezondheidszorg, juridische aspecten.

Ikzelf maakte deel uit van het panel van de werkgroep Gezondheidszorg waarin twee aspecten aan bod kwamen:

de transspecifieke gezondheidszorg (geslachtsverandering e.d.) en de algemene gezondheidszorg. In verband met de transspecifieke gezondheidszorg werden de verschillen tussen Vlaanderen en Wallonië geduid. In Wallonië wordt de genitale genderchirurgie niet toegepast, omdat er weinig plastische chirurgen geïnteresseerd zijn in deze specifieke tak van de chirurgie. Vandaar dat vele personen naar het Vlaams landsgedeelte komen. Er werd tijdens de workshop benadrukt dat deze personen, zelfs indien ze er voor kiezen om in het UZ-Gent te worden geopereerd, op psychologisch en endocrinologisch vlak hulp moeten kunnen vinden in een medisch centrum dicht bij hun woonplaats, waar ze in hun eigen taal worden aangesproken.

Tijdens het panelgesprek ontwikkelde zich op een bepaald ogenblik een hevige discussie over de wenselijkheid, gendervariantie al dan niet te zien als een mentale stoornis; m.a.w. moet de diagnose van GID (gender identity disorder) verwijderd worden uit de volgende DSM – editie? Spijtig genoeg was de discussie zeer sterk gepolariseerd waardoor weinig concrete alternatieve oplossingen werden gegenereerd. Zowel transgender personen zelf als hulpverleners waren niettemin akkoord dat genderproblematiek in het algemeen moet gedepathologiseerd worden en dat stigmatiseren volledig uit den boze is. De medische ingrepen in het kader van een transitieproces moeten echter blijvend erkend worden als medisch noodzakelijke ingrepen, dus als reconstructieve en niet als esthetische chirurgie, wat de terugbetaling door de sociale zekerheid verzekert. Daarom is het belangrijk gendervariantie terug te vinden in de DSM.

In verband met de onwetendheid over transgenderproblematiek bij artsen, verpleegkundigen en andere hulpverleners in de reguliere gezondheidszorg werd tijdens deze workshop duidelijk gesteld dat er behoefte is aan meer specifieke kennisoverdracht over transgender issues tijdens de opleiding. Verder is verspreiding van informatiebrochures in de eerstelijnsvoorzieningen noodzakelijk om de kennis over de mogelijkheden van doorverwijzing naar gespecialiseerde centra te vergroten. Iedereen betreurde in deze context het wegvallen van de eerstelijnsvoorziening van de “Genderstichting”, een laagdrempelige opvangmogelijkheid voor mensen met gendervragen. Enkel hun uitstekende website is nog te consulteren.

In de tweede workshop “arbeid en tewerkstelling” werd voornamelijk de werking en de rol van het Instituut voor het thema transgender onder de loep genomen ten opzichte van vakbonden, werkgeversorganisaties, arbeidsbemiddelingsinstanties en de doelgroep zelf. De vraag werd gesteld of het Instituut geen voortrekkersrol zou kunnen spelen bij het opstellen van een gedragscode voor gebruik op de werkvloer. Verder werd de behoefte aan training en sensibilisering van werkgeversorganisaties en overheidsinstanties onderstreept, alsook het opleiden van diversiteitsmedewerkers in de vakbonden.

In de derde workshop ging alle aandacht naar de juridische positie van de transgender persoon. Er werd eerst en vooral felle kritiek geuit op de huidige wetgeving in verband met de geboorteaktewijziging, omdat aan de aanvrager gevraagd wordt een attest voor te leggen waarin beves-

tigd wordt dat hij/zij “niet meer in staat is tot procreatie conform het oorspronkelijk geslacht”. Deze medische criteria zijn namelijk strijdig met de mensenrechten zoals verwoord in de internationale Yogyakarta-principes. Daarenboven wordt er in geval van aanpassing van de geboorteakte, in de praktijk een kanttekening gemaakt van de gewijzigde situatie, wat de privacy van de transpersoon niet waarborgt. Iedereen in de workshop was het er mee eens dat uittreksels uit de geboorteakte het oorspronkelijke geslacht niet meer zouden mogen vermelden.

Het seminarie werd afgesloten met terugkoppeling van de resultaten van de middagsessies, gevolgd door een debat. Voornamelijk de juridische positie van de transgender persoon kreeg veel aandacht tijdens deze discussie. Iedereen was akkoord dat er een aanpassing van de wetgeving noodzakelijk was, waarin rekening gehouden wordt met de belangen van de transgender personen zelf, met de belangen van andere personen (o. a. kinderen) en met de samenleving in zijn geheel.

Het slotwoord zou uitgesproken worden door Mevr. Joëlle Milquet, Vice-eerste Minister en Minister van Werk en Gelijke Kansen. Het werd haar plaatsvervangster die de honneurs waarnam, aangezien Mevr. de Minister andere katten te geselen had (Minister Van Rompuy was zonet benoemd als eerste President van Europa en vertrok dus uit de Belgische politiek). Zij formuleerde veel goede voornemens tot het bijsturen van het beleid voor transgender personen. Hopelijk blijft het niet bij voornemens. Het onderzoek en zijn resultaten zijn hiervoor te belangrijk.

Dr. Griet De Cuypere – psychiater, coördinator van het genderteam UZ Gent

Literatuur

- Motmans, J., de Biolley, I., & Debunne S. (2009). *Leven als transgender in België: de sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen.
- Senaeve, P., & Uytterhoeven, K. (red.) (2008). *De rechtspositie van de transseksueel*. Antwerpen: Intersentia.